

Inclusive Early Childhood Education

Ny indsigt og nye værktøjer
endelig, sammenfattende rapport

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

INCLUSIVE EARLY CHILDHOOD EDUCATION

Ny indsigt og nye værktøjer
endelig, sammenfattende rapport

Det Europæiske Agentur for Inklusion og Specialundervisning (agenturet) er en uafhængig og selvstyrende organisation. Agenturet medfinansieres af undervisningsministerierne i dets medlemslande og af Europa-Kommissionen og støttes af Europa-Parlamentet.

Medfinansieret af Den Europæiske Unions program Erasmus+

Europa-Kommissionens støtte til fremstillingen af denne publikation udgør ikke en godkendelse af indholdet, som afspejler forfatterens synspunkter, og Kommissionen kan ikke stilles til ansvar for brug, som kan finde sted som følge af informationen indeholdt deri.

Enkeltpersoners synspunkter anført her i dokumentet repræsenterer ikke nødvendigvis agenturets, medlemslandenes eller Kommissionens officielle synspunkter.

Redaktører: Mary Kyriazopoulou, Paul Bartolo, Eva Björck-Åkesson, Climent Giné og Flora Bellour

Uddrag fra dette dokument er tilladt under forudsætning af tydelig kildehenvisning. Denne rapport bør refereres til således: Det Europæiske Agentur for Inklusion og Specialundervisning, 2017. *Inclusive Early Childhood Education: Ny indsigt og nye værktøjer – endelig, sammenfattende rapport*. (M. Kyriazopoulou, P. Bartolo, E. Björck-Åkesson, C. Giné og F. Bellour, red.). Odense, Danmark

Denne rapport er med henblik på at øge dens tilgængelighed til rådighed på 25 sprog og i et tilgængeligt elektronisk format på agenturets hjemmeside: www.european-agency.org

Dette er en oversættelse af en original engelsk tekst. Der henvises til den originale engelske tekst i tilfælde af tvivl om nøjagtigheden af informationen i oversættelsen.

ISBN: 978-87-7110-692-3 (elektronisk)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2017

Sekretariat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Danmark
Tlf.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Bruxelles-kontor
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tlf.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

INDHOLD

INDLEDNING	5
BAGGRUND	6
PROJEKTRESULTATER OG BIDRAG TIL IECE	7
1. Alle børn får mulighed for at føle, at de hører til, at være engageret og at lære	7
2. Udvikling af et redskab til selvrefleksion	8
3. Tilpasning af en økosystemmodel for IECE	9
<i>Dimension 1: Resultater</i>	12
<i>Dimension 2: Processer</i>	12
<i>Dimension 3: Støttende strukturer i IECE-miljøet</i>	12
<i>Dimension 4: Støttende strukturer i lokalsamfundet</i>	12
<i>Dimension 5: Støttende strukturer på regionalt/nationalt niveau</i>	13
<i>Kollaborativ brug af modellen af planlæggere og praktiserende</i>	13
ANBEFALINGER	13
PROJEKTRESULTATER	16
REFERENCER	17

INDLEDNING

Kvaliteten i førskoleundervisning er en fremtrædende problemstilling for planlæggere og er for nyligt blevet en prioritet for mange internationale og europæiske organisationer. Disse omfatter bl.a. Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling (OECD), De Forenede Nationers Organisation for Uddannelse, Videnskab og Kultur (UNESCO), FN's Børnefond (UNICEF), Europa-Kommissionen, Eurydice og Europæisk Agentur for Inklusion og Specialundervisning (Agenturet). For nyligt fremhævede Rådet for den Europæiske Union (2017) behovet for at prioritere førskoleundervisning og pasning af høj kvalitet for at tage hånd om ulighed i forbindelse med livslang læring.

Ud fra disse internationale problemer igangsatte Agenturet et tre år langt projekt (2015-2017) under navnet Inclusive Early Childhood Education (IECE). Dets mål var at identificere, analysere og derefter promovere de primære karakteristika ved inkluderende førskoleundervisning (IECE)¹ af høj kvalitet for alle børn² fra tre år til begyndelse af grundskolen (1.-6. klasse). Dette gav en mulighed for at undersøge nærmere, hvordan IECE-foranstaltninger på tværs af Europa, i et inkluderende perspektiv, håndterer de kvalitetsprincipper, der allerede er identificeret af Europa-Kommissionen (2014) og OECD (2015).

Projektet blev funderet på den relevante forskning og politiske litteratur, data indsamlet via observationer fra projektets IECE-miljøer³ i forskellige lande, beskrivelser af eksempler fra praktiserende på tværs af Europa og spørgeskemaer vedrørende national udvikling inden for IECE i alle Agenturets medlemslande. 64 IECE-landeeksperter fra hele Europa bidrog til projektet. De deltog i dataindsamling og analyse, i observationer og drøftelser under de otte casestudiebesøg til forskellige lande og i andre projektmøder. Disse førte til projektets endelige forståelse og bidrag til IECE.

Denne rapport er en opsummering af den samlede rapport (Europæisk Agentur, 2017a), som samler de primære resultater fra projektet. Den fokuserer på projektets tre nye bidrag til politisk beslutningstagning, forskning og praksis i IECE. Disse er:

- et rationale til og konsekvenser af at indføre en inkluderende vision og mål som de

---

¹ Dette dokument benytter begrebet "inkluderende førskoleundervisning" (IECE) til projektets resultater og anbefalinger, mens "førskoleundervisning" eller "førskoleundervisning og pasning" benyttes, når der henvises til den relevante litteratur.

² "Alle børn" henviser til hvert eneste barn.

³ "IECE-miljøer" eller "daginstitutioner" henviser til undervisningsfaciliteter til børn fra tre år til start af grundskole (1. til 6. klasse) i de forskellige europæiske lande.

primære standarder for IECE-politikker og -foranstaltninger;

- udviklingen og brugen af praktiserende i et redskab til selvrefleksion til forbedring af IECE-miljøerne;
- tilpasning af en økosystemmodel for IECE inden for miljøet, samfundet og nationale niveauer.

Denne rapport slutter af med et sæt anbefalinger, der primært er rettet mod planlæggere. De er repræsenteret i rammen for den nye økosystemmodel for IECE.

BAGGRUND

Kvalitet i førskoleundervisning er en fremtrædende problemstilling for planlæggere. Et voksende antal europæiske og internationale studier har vist, at fordelene ved førskoleundervisning har en direkte sammenhæng med og afhænger af "kvalitet". Europa-Kommissionen (2014) identificerede og gennemgik fem vigtige politiske handlinger, som har forbedret kvaliteten af og adgangen til førskoleundervisning. Disse er:

- Adgang til kvalitetsførskoleundervisning for alle børn
- Arbejdskraftens kvalitet
- Kvalitetslæseplaner/-indhold
- Evaluering og overvågning
- Ledelse og finansiering.

Dette Agentur-projekt udviklede ny indsigt i IECE ved for det første at samle medlemmernes erfaring og ekspertise fra hele Europa. Samtidigt blev projektprocessen fremmet igennem en ny, kreativ kombination af tre teoretiske rammer, som tidligere kun blev anvendt hver for sig til at beskrive førskoleundervisningsforanstaltninger af høj kvalitet:

- **Inklusionsramme:** Dette er en kernekomponent i kvalitetsforanstaltninger for Agenturet og dets medlemslande, som søger at:

... sikre, at alle elever og studerende uanset alder tilbydes meningsfulde uddannelsesmuligheder af høj kvalitet i deres lokalsamfund sammen med deres venner og kammerater (Europæisk Agentur, 2015, s. 1).

- **Struktur-proces-resultat-ramme: Struktur** fokuserer på de juridiske rammer og de nationale, regionale og lokale betingelser, der har indflydelse på kvaliteten af børns oplevelser i førskoleundervisningsmiljøet. **Proces** repræsenterer interaktionerne mellem børn og personalet og de jævnaldrende kammerater og førskoleundervisningsmiljøets fysiske rammer. **Resultat** afspejler den indvirkning, som strukturerne og processerne har på børnenes velbefindende, engagement og indlæring (Europa-Kommissionen, 2014; OECD, 2015).

- **Økologisk systemmodel:** Denne model tager i betragtning de komplekse, udviklende indvirkninger på børn, der stammer fra deres interaktioner og indbyrdes forhold med alle de omgivende systemer i skolen/hjemmet, samfundet og regionen/landet – kaldet mikro-, meso-, exo- og makrosystemer – hvori de lever og vokser (Bronfenbrenner og Morris, 2006).

Hver af disse er blevet anvendt separat til at forbedre førskoleundervisningens kvalitet i politikker, forskning og praksis. I dette projekt blev de dog sammenflettet i økosystemmodellen, som udgør en af de nye indsigter og værktøjer, der blev frembragt af projektet.

PROJEKTRESULTATER OG BIDRAG TIL IECE

Analysen og diskussionen af alle projektdataene førte til tre nye bidrag til politisk beslutningstagning, forskning og praksis i IECE.

1. Alle børn får mulighed for at føle, at de hører til, at være engageret og at lære

---

Analysen af projektdataene tyder kraftigt på, at det vigtigste resultat af kvalitetsforanstaltninger, fra et inklusionsperspektiv, er muligheden for at sætte alle børn i stand til at deltage aktivt i IECE. På denne måde bliver alle børn – også dem, der er sårbare over for eksklusion – tildelt lige stor værdi, støttet og sat i stand til at opnå fremskridt sammen med deres jævnaldrende kammerater.

Det første åbenlyse krav til deltagelse er at være til stede i miljøet i løbet af de daglige sociale og læringsrelaterede aktiviteter. Dette påvirkes i høj grad af nationale og regionale lovbestemte foranstaltninger for tilgængelig IECE. Disse omfatter berettigelse til og tilgængelighed af prismæssigt overkommelige IECE-steder. Projektet fandt, at universel tilstedeværelse kun er mulig, hvis lokalmiljøet proaktivt rækker ud til alle forældre i

samfundet. IECE-miljøerne sikrer ydermere, at hvert enkelt barn ikke blot er til stede, men også er aktivt involveret i de sociale og læringsrelaterede aktiviteter med relevant støtte efter behov.

Ud fra et inklusionssynspunkt er hvert barn unikt. Det er af afgørende betydning at være opmærksom på hvert barns fremskridt frem for blot at fokusere på at opfylde nationale kompetencekrav. Dette giver alle børn – uanset deres præstationsniveau – mulighed for at blive værdsat ligeligt som aktive deltagere og elever/studerende med deres gruppe af jævnaldrende og at få den støtte, de har behov for for at gøre fremskridt. Projektets IECE-miljøer søgte at gøre dette udtrykkeligt ved først at byde hvert barn velkommen og at værdsætte det i et kreativt, støttende læringsfællesskab, hvor alle hører til og nyder godt af positive relationer med både personale og jævnaldrende kammerater. I denne imødekommende atmosfære bliver børnene inviteret og sat i stand til at:

- bruge deres styrker;
- træffe valg, særligt i forbindelse med leg;
- anvende deres nysgerrighed og uafhængighed;
- udtrykke interesser og mål og som følge heraf engagere sig i problemløsning;
- være motiveret til og engageret i værdifulde aktiviteter sideløbende med og sammen med deres jævnaldrende kammerater.

2. Udvikling af et redskab til selvrefleksion

Projektets andet bidrag er udviklingen af et redskab til selvrefleksion. Projektteamet kombinerede inspirationen fra eksisterende instrumenter, som fokuserer på førskoleundervisningsmiljøet (se referencer i Europæisk Agentur, 2017b), med et projektmål om at beskrive de primære karakteristika ved IECE af høj kvalitet for alle børn.

Redskabet til selvrefleksion fokuserer på daginstitutioner som værende et sted for deltagelse og læring. Det retter opmærksomhed mod processen og strukturelle faktorer i miljøet, der har indflydelse på børnenes oplevelser. Redskabet tager hånd om otte aspekter:

1. Generel imødekommende atmosfære
2. Inkluderende socialt miljø
3. Børnecentreret tilgang
4. Børnevenligt fysisk miljø
5. Materialer til alle børn

6. Muligheder for kommunikation for alle
7. Inkluderende lærings- og undervisningsmiljø
8. Familievenligt miljø.

Hvert aspekt dækkes af et sæt spørgsmål. Målet med dem er at støtte de praktiserendes refleksion. De inkluderer plads til at bemærke styrker og svagheder i tjenestens grad af inklusion samt at fastsætte mål for forbedring.

Redskabet til selvrefleksion kan benyttes til forskellige formål. Disse omfatter:

- at give et billede af undervisningsmiljøets grad af inklusion;
- at tjene som grundlag for diskussioner om inklusion;
- at identificere og beskrive problemområder, fastsætte mål for forbedring og planlægge interventioner for at sikre inkluderende foranstaltninger;
- at evaluere de forskellige måder at arbejde inkluderende på;
- at udvikle inklusionsindikatorer i nationale standarder for IECE af høj kvalitet.

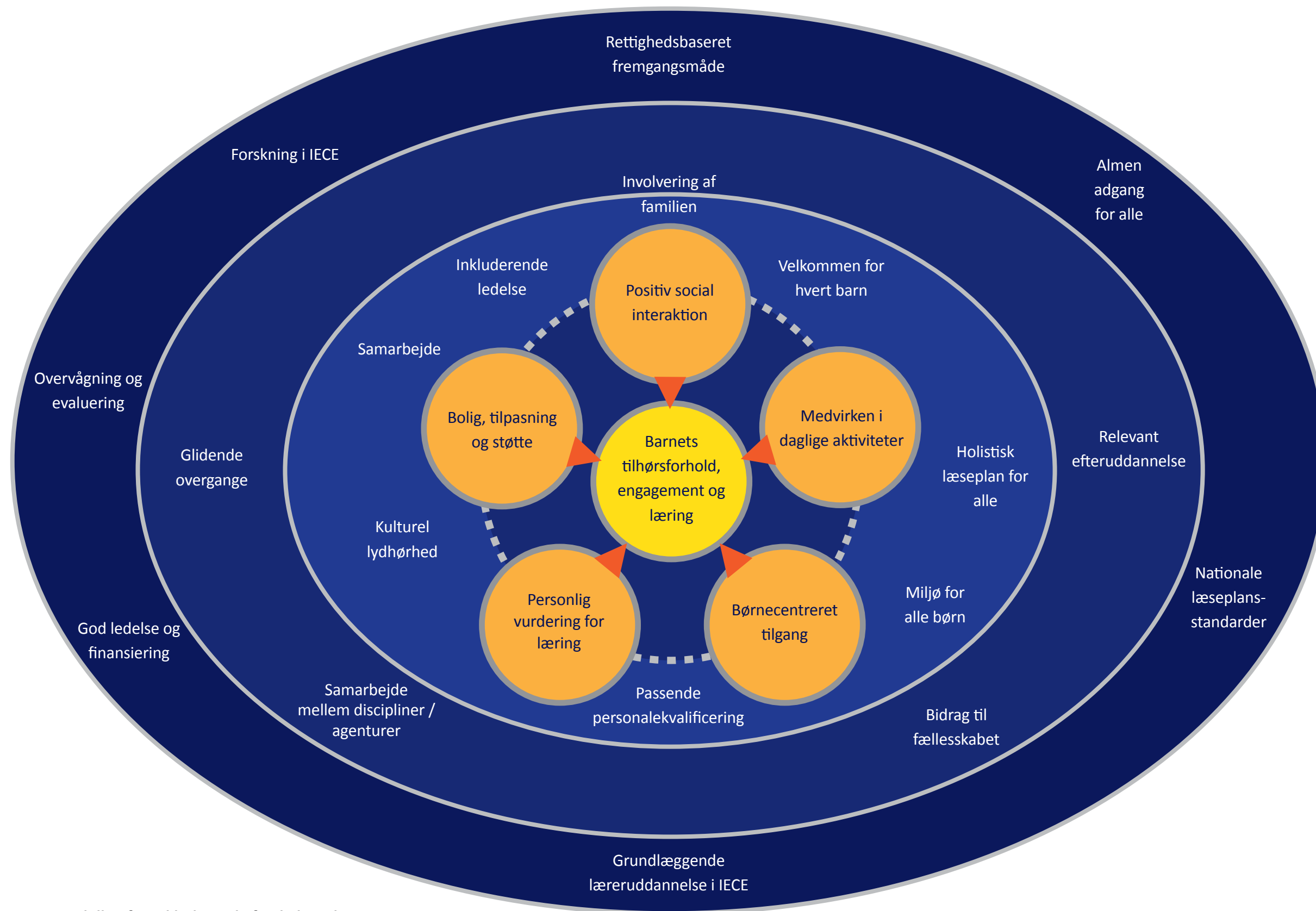
Spørgsmålenes relevans, hensigtsmæssighed og brugbarhed blev vurderet i løbet af de otte besøg til projektets IECE-miljøer i forskellige lande. De blev også vurderet ved hjælp af fokusgrupper og kognitive interviews med praktiserende, forældre, lærerstuderende og akademisk personale på læreruddannelsen i tre andre lande. Resultaterne antyder, at dette kan være et brugbart redskab for praktiserende førskolepersonale over hele Europa og andre steder i verden til at forbedre inklusionen i deres IECE-miljøer.

3. Tilpasning af en økosystemmodel for IECE

Projektets tredje bidrag er udviklingen af en økosystemmodel for IECE. Den kan tjene som en ramme for planlægning, forbedring, overvågning og evaluering af IECE-kvaliteten på lokale, regionale og nationale niveauer (se Figur 1).

Modellen samler alle de vigtige IECE-anliggender, der fremkommer fra de opnåede data fra de forskellige IECE-miljøer i projektet. Alle miljøer fremhævede eller viste dog ikke samme niveau af evidens for hvert anliggende. Af denne årsag, og som foreslået til redskabet til selvrefleksion, fungerer modellen bedst som en ramme. Planlæggere og praktiserende kan benytte denne ramme til at overveje deres egne behov og mål for prioritering inden for modellens omfattende billede af de relevante anliggender for IECE af høj kvalitet.

Figur 1. Økosystemmodellen for Inkluderende førskoleundervisning

Figur 1 viser resultaterne, processerne og strukturerne ved IECE af høj kvalitet i en økosystemmodel grupperet i fem dimensioner:

Dimension 1: Resultater

Modellens midte indeholder de tre primære **resultater** af IECE, nemlig "Barnets tilhørsforhold, engagement og læring".

Dimension 2: Processer

Direkte uden om resultaterne findes de fem vigtigste **processer**, som barnet er direkte involveret i inden for IECE-miljøet, fra positiv social interaktion til aktiv deltagelse i læring og sociale aktiviteter med støtte til at opnå muligheder efter behov.

Dimension 3: Støttende strukturer i IECE-miljøet

De vigtigste processer understøttes til gengæld af **strukturer inden for miljøets fysiske, sociale, kulturelle og undervisningsmæssige miljø**. Disse inkluderer strukturer, der gør hvert barn i stand til at blive værdsat og muliggør et tilgængeligt og holistisk undervisningsmiljø samt inkluderende ledelse og samarbejde.

Dimension 4: Støttende strukturer i lokalsamfundet

Ydermere påvirker mere fjernliggende **strukturelle faktorer i hjemmet og lokalsamfundet** omkring IECE-miljøet de inkluderende processer, som barnet oplever. Disse inkluderer samarbejde med familier og støtteordninger såvel som procedurer for glidende overgange til og fra IECE-miljøet.

Dimension 5: Støttende strukturer på regionalt/nationalt niveau

Endelig viser modellens yderste lag de **strukturelle faktorer, der fungerer på regionalt/nationalt niveau**, som også har indflydelse på, hvad der finder sted i miljøet. De inkluderer rettighedsbaserede nationale politikker samt evalueringssystemer, god ledelse og relevante forskningspolitikker.

Kollaborativ brug af modellen af planlæggere og praktiserende

Modellen kan fremme samarbejde blandt planlæggere og praktiserende til udvikling og fremme af kvalitetsstrukturer og processer på alle niveauer, der er rettet mod at gøre børn i stand til aktivt at deltage i IECE.

Økosystemmodellen tydeliggør overlappet af lokale og regionale/nationale ansvarsområder. F.eks. er regionale/nationale planlæggere primært ansvarlige for en rettighedsbaseret fremgangsmåde til lovgivning og finansiering, som berettiger alle børn til adgang til almene foranstaltninger (yderste cirkel). For at alle børn virkelig har mulighed for at tilslutte sig deres jævnaldrende kammerater i det almene miljø, må miljøets personale dog byde alle børn og deres familier velkommen og yde den nødvendige indsats for at sikre, at alle børn fra lokaliteten kan tage aktiv og meningsfuld del i miljøet (inderste cirkel).

På samme måde må nationale planlæggere sørge for, at der findes programmer med grundlæggende læreruddannelse i IECE (yderste cirkel). Det lokale miljø har dog ansvaret for at sikre, at dets personale er fuldt uddannede lærere (så vidt muligt), og at de jævnligt har mulighed for opkvalificering for at møde de forskelligartede behov blandt alle de børn, der har adgang til miljøet (inderste cirkel).

ANBEFALINGER

Målet for dette projekt var at identificere, analysere og derefter promovere de primære karakteristika ved IECE af høj kvalitet for alle børn fra tre år til begyndelse af grundskolen (1.-6. klasse). Projektet bygger på en eksisterende forståelse af IECE og tilføjer ny indsigt i sine anbefalinger.

Projektets anbefalinger er organiseret i henhold til økosystemmodellen. De håndteres primært af planlæggere i forhold til, hvordan de kan støtte praktiserende i at sikre IECE af høj kvalitet.

For at sikre, at børns aktive deltagelse og læring i IECE bliver et primært mål for IECE-foranstaltninger, bør planlæggere:

1. Støtte lokale IECE-udbydere i proaktivt at række ud til børn og familier og lytte til, hvad de har at sige.
2. Skabe de nødvendige betingelser for, at IECE-miljøer kan sikre ikke blot børnenes tilstedeværelse, men også deres engagement, mens de er der.

For at sikre, at børns aktive deltagelse og læring i IECE bliver et primært mål og en primær proces for IECE-foranstaltninger, bør planlæggere:

3. Sørge for, at en holistisk læseplan sætter som primært mål og standard, at alle børn får mulighed for at høre til, at være engagerede og at lære, både selvstændigt og med jævnaldrende kammerater.
4. Sørge for, at vurdering af børn også medtager niveauet af barnets deltagelse i læring og sociale aktiviteter og af social interaktion med voksne og jævnaldrende kammerater samt den eventuelle støtte, der er nødvendig, for at dette kan finde sted.

For at sørge for, at IECE-miljøer har kapaciteten til at imødekomme og involvere alle børn, bør planlæggere:

5. Sørge for, at grundlæggende og løbende uddannelse for lærere og støttepersonale giver dem mulighed for at udvikle de nødvendige kompetencer for at imødekomme og engagere alle børn i de daglige aktiviteter i IECE.
6. Sørge for, at praktiserende er forberedt på at forstå børnenes og familiernes kulturelle baggrunde som en faktor for at sætte dem i stand til aktivt at deltage i IECE.
7. Skabe betingelserne for, at ledere af IECE-miljøer kan indføre en inkluderende tilgang, kan have kompetencer til at skabe et imødekommende og omsorgsfuldt værdisæt og kan muliggøre kollaborativt ansvar til fordel for hvert barns engagement.
8. Prioritere udviklingen og brugen af redskaber til forbedring af inklusionen i IECE'ens fysiske og sociale miljø, som eksemplificeret i redskabet til selvrefleksion.

For at sørge for, at IECE-miljøer har kapaciteten til at imødekomme alle børns ekstra behov, bør planlæggere:

9. Sørge for, at lokalsamfundet fremsætter ekspertisen og ressourcerne til at sikre, at hvert barn har mulighed for at møde op, være en del af gruppen af jævnaldrende og deltage aktivt i læringen og de sociale aktiviteter.

10. Promovere samarbejde mellem alle sektorer og discipliner sammen med praktiserende, familier og lokalsamfund for at fremme kvaliteten af alle børns tilhørsforhold, engagement og læring.

For at kvalitetssikring virkelig kan fokusere på at sikre kvalitetsservice til børn i IECE, bør planlæggere:

11. Sørge for, at indsamling af statistisk information inkluderer en redegørelse for antallet af børn, der nægtes retten til IECE af høj kvalitet, samt de typer af barrierer, der forhindrer dem i at få adgang til det.
12. Sørge for, at serviceevalueringer redegør for, hvor langt alle børn har muligheder for aktiv deltagelse, selvstændig, selvigangsat og social leg og andre aktiviteter.
13. Sørge for udviklingen af kvalitetsindikatorer for *inklusion* for førskoleundervisning ved, sammen med andre ressourcer, at bruge IECE-projektets økosystemmodel og redskab til selvrefleksion.

For at sørge for, at politisk beslutningstagning har indvirkning på kvaliteten af IECE-praksis, bør planlæggere i forskellige sektorer og på forskellige lokale, regionale og nationale niveauer:

14. Samarbejde indbyrdes og med serviceudbydere for at garantere IECE-tjenesternes kvalitet og inklusion igennem en delt forståelse af anliggender ved inklusionskvalitet, som eksemplificeret i økosystemmodellen for IECE.

PROJEKTRESULTATER

Denne rapport har fokuseret på projektets nye bidrag til politikker, praksis og forskning i IECE. Disse var de endelige resultater af en treårig proces på tværs af Europa, som inkluderede følgende aktiviteter og resultater:

- En gennemgang af litteratur og politikker, som danner projektets begrebsramme og inkluderer en gennemgang af international og europæisk forskningslitteratur og politiske dokumenter om IECE (Europæisk Agentur, 2017c)
- Indsamling og kvalitativ analyse af 32 eksempler på IECE-miljøer fra 28 af Agenturets medlemslande (Europæisk Agentur, 2016)
- Detaljerede individuelle besøg på steder som eksempler på IECE-miljøer i otte forskellige lande
- Spørgeskemasvar fra individuelle lande, der giver information om politikker og praksis i IECE for alle børn på nationalt niveau i Agenturets medlemslande

- Et redskab til selvrefleksion til forbedring af IECE-miljøer: Dette blev udformet igennem partsdeltagelse ved hvert af de otte besøg hos projektets IECE-miljøer og igennem yderligere økologiske valideringsstudier i tre forskellige lande. Det er tilgængeligt på 25 sprog. (Europæisk Agentur, 2017b)
- Samlet rapport, *Inclusive Early Childhood Education: New Insights and Tools – Contributions from a European Study [Inkluderende førskoleundervisning: Ny indsigt og nye redskaber – bidrag fra et europæisk studie]* (Europæisk Agentur, 2017a), som denne rapport er en opsummering af.

Alle disse projektresultater er tilgængelige på IECE-projektet websted:

www.european-agency.org/agency-projects/inclusive-early-childhood-education

REFERENCER

Bronfenbrenner, U. og Morris, P. A., 2006. 'The Bioecological Model of Human Development' [Den bioøkologiske model for menneskelig udvikling], i W. Damon og R. M. Lerner (red.), *Handbook of Child Psychology, Vol. 1: Theoretical models of human development [Håndbog i børnepsykologi, bind 1: Teoretiske modeller for menneskelig udvikling]* (6. udg.). New York: Wiley

Det Europæiske Agentur for Inklusion og Specialundervisning, 2015. *Agenturets holdning til inkluderende undervisning*. Odense, Danmark. www.european-agency.org/publications/brochures-and-flyers/agency-position-on-inclusive-education-systems-flyer (Sidst tilgået i november 2016)

Det Europæiske Agentur for Inklusion og Specialundervisning, 2016. *Inclusive Early Childhood Education: An analysis of 32 European examples [Inkluderende førskoleundervisning: En analyse af 32 europæiske eksempler]*. (P. Bartolo, E. Björck-Åkesson, C. Giné og M. Kyriazopoulou, red.). Odense, Danmark. www.european-agency.org/publications/ereports/iece-analysis-of-32-european-examples (Sidst tilgået i juni 2017)

Det Europæiske Agentur for Inklusion og Specialundervisning, 2017a. *Inclusive Early Childhood Education: New Insights and Tools – Contributions from a European Study [Inkluderende førskoleundervisning: Ny indsigt og nye redskaber – bidrag fra et europæisk studie]*. (M. Kyriazopoulou, P. Bartolo, E. Björck-Åkesson, C. Giné og F. Bellour, red.). Odense, Danmark. www.european-agency.org/publications/ereports/iece-new-insights-and-tools (Sidst tilgået i december 2017)

Det Europæiske Agentur for Inklusion og Specialundervisning, 2017b. *Redskab til selvrefleksion for inkluderende førskoleundervisningsmiljøer*. (E. Björck-Åkesson, M. Kyriazopoulou, C. Giné og P. Bartolo, red.). Odense, Danmark. www.european-agency.org/publications/ereports/inclusive-early-childhood-education-environment-self-reflection-tool (Sidst tilgået i august 2017)

Det Europæiske Agentur for Inklusion og Specialundervisning, 2017c. *Inclusive Early Childhood Education: Literature Review [Inkluderende førskoleundervisning: Litteraturgennemgang]*. (F. Bellour, P. Bartolo og M. Kyriazopoulou, red.). Odense, Danmark. www.european-agency.org/publications/reviews/iece-literature-review (Sidst tilgået i december 2017)

Europa-Kommissionen, 2014. *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care [Forslag til nøgleprincipper for en kvalitetsramme for førskoleundervisning og pasning]*. Rapport fra arbejdsgruppen om førskoleundervisning og børnepasning under Europa-Kommissionen. ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf (Sidst tilgået i april 2017)

Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling, 2015. *Starting Strong IV: Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care [En stærk start IV: Overvågning af kvalitet i førskoleundervisning og pasning]*. Paris: OECD Publishing. www.oecd.org/publications/starting-strong-iv-9789264233515-en.htm (Sidst tilgået i november 2016)

Rådet for den Europæiske Union, 2017. *Konklusioner vedtaget af Rådet og repræsentanterne for medlemsstaternes regeringer, forsamlet i Rådet, om inklusion i mangfoldighed for at sikre uddannelse af høj kvalitet for alle*. 2017/C 62/02. eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2017.062.01.0003.01.DAN (Sidst tilgået i juni 2017)

Sekretariat:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Büro in Brüssel:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org